

DR. FRANE MADIRAZZA

UDK 341.462.1Madirazza, F.(497.583Split)“1914/1917“

352.075.2Madirazza, F.(497.583Split)“1914/1917“

Primljeno: 17. XII. 2018.

Izvorni znanstveni rad

IVO UGLEŠIĆ

IV. gimnazija M. Marulić, Split

Zagrebačka 2

21000 Split, HR

U članku se iznose podaci o političkom djelovanju dr. Frane Madirazze prije i za vrijeme Prvoga svjetskog rata. Uglavnom na osnovi vijesti iz tadašnjega dnevnog tiska, prikazuje se uloga općinskog upravitelja dr. Madirazze u splitskoj sredini. Premda se rat odvijao daleko od Splita, grad je na svoj način živio i proživljavao njegove posljedice.

Ključne riječi: Split, Prvi svjetski rat, ratna svakodnevica, općinski upravitelj

POLITIČKO DJELOVANJE

Jedan od istaknutih Trogirana na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće bio je dr. Frane Madirazza (Trogir, 1885. – Venecija, 1929.). Visoki je državni službenik, ali i istaknuti intelektualac kojega je posebno zanimala povijest zavičaja. U svojoj dugoj i plodnoj karijeri službovao je po raznim mjestima u Dalmaciji. Obnašao je visoke dužnosti u političkoj upravi pokrajine. Zasada se malo zna o njegovoj mladosti i školovanju.

Prvi put ga susrećemo kao javnu osobu u Šibeniku. Ondje su vladali veliki politički neredi tako da su načelnik, Općinsko upraviteljstvo i Vijeće 4. prosinca 1892. g. podnijeli ostavke. Nakon toga Madirazza je postavljen za vladinog komesara u gradu. Kroz tri godine, od 1893. do konca 1895., koliko je bio na

tom položaju, popravio je novčane prilike i bitno doprinio uređenju grada. Zauzima se za urbanističko uređenje grada, gradnju gradskog perivoja i uvođenje električne rasvjete (1894).¹ Kada se stanje popravilo, koncem 1895., izabrano je novo Općinsko upraviteljstvo, a za načelnika ponovno Ante Šupuk. Nakon toga, 16. siječnja 1896. godine Madirazza je napustio službu u Šibeniku.

Godine 1896. preminuo je kotarski poglavar u Kninu Karabaić. Za upražnjeno mjesto bilo je više kandidata. Napokon je imenovan Madirazza. Hrvatski je tisak hvalio njegovo djelovanje u novoj sredini, tim više što se radilo o osobi široke pravničke naobrazbe, velike energije i blagosti. Isticalo se njegovo zauzimanje za zapuštene hrvatske starine u tom kraju. Bio je srcem i dušom odan dobrobiti kninskoga kotara. Stoga, kada je sredinom 1901. g. odlazio na novu dužnost, narod ga je sa zahvalnošću ispratio.

Zatim je službovao u Kotoru, također kao kotarski poglavar. I tu je uživao opće poštovanje zbog nepristranosti, radinosti i skromnosti. Suvremenici su ga hvalili da je prema svakome, bez obzira na vjeru, stalež ili političko uvjerenje, bio korektan. Naročito je bio omiljen u običnom puku. U to vrijeme imenovan je namjesničkim savjetnikom. U Kotoru je ostao kratko vrijeme. Sredinom 1902. premješten je u Zadar. U to vrijeme razbolio se Aleksandar Pichler, kotarski poglavar u Splitu. Dobio je dopust od godinu dana radi oporavka. Zbog toga je koncem svibnja 1903. g. brzojavom javljeno Madirazzi da privremeno preuzme upravu političke vlasti u gradu. Zatim je radio u Zadru. Tako je 1904./1905. godine bio na mjestu kotarskog poglavara pri Dalmatinskom namjesništvu. Naredne godine premješten je u Šibenik za kotarskog poglavara.

Početak 1907. određen je na istu dužnost u Split, gdje je stigao prvih dana mjeseca ožujka. Ta vijest primljena je s osobitim zadovoljstvom u Trogiru. Općina, škola, crkvinarstvo i pojedinci čestitali su brzojavom novome upravitelju radujući se što je njihovog sugrađanina zapala ta velika čast. Trogirani su se nadali da će Madirazza biti dobar nasljednik preminulog Pichlera koji je, iako stranac, ostao u dobroj uspomeni kao radin i pravedan državni funkcionar. Oni su od novog kotarskog upravitelja očekivali da im pomogne oko obnove stolne crkve i gradnje škole, za što su već bili odobreni programi. Osim toga za Trogir je tada bilo važno pitanje uređenja morske jaruge, puteva te škola u Segetu i Zagori. Ove potrebe Općine već je u više navrata predočio vlastima načelnik Niko Madirazza.² Na službi u Splitu ostao je sve do konca 1910. godine kada je na svoju molbu, zbog lošeg zdravlja, umirovljen. Na nje-

govo mjesto stupio je Stjepan Szilva pl. Szilvas, koji je u isto vrijeme imenovan namjesničkim savjetnikom.

Godine 1914., odmah nakon izbijanja Prvog svjetskog rata, 16. kolovoza, naredbom Dalmatinskoga namjesništva raspuštena je Općinska uprava u Splitu. U sporazumu sa Zemaljskim odborom vlast je imenovala općinskim upraviteljem Franu Madirazzu. Kako je inače bio poznat kao vrstan poznavalac administracije i odlučna osoba, ta vijest je u gradu povoljno odjeknula. Madirazza je tom prilikom izjavio kako je njegov program red, javno zdravlje i opskrba grada živežnim namirnicama.³

SVAKODNEVICA U VRIJEME PRVOGA SVJETSKOG RATA

Iako Split nije bio izravno obuhvaćen ratnim zbivanjima, rat se snažno reflektirao na život stanovništva i utjecao na njegov sveukupni politički, društveni, gospodarski i kulturni razvoj. Rat su osjećali svi slojevi stanovništva, a osobito unovačeni i njihove obitelji koje su uglavnom ostajale bez hranitelja, od kojih su mnogi poginuli ili se nikada nisu vratili s fronta, ranjeni ili zarobljeni.⁴ Splitska općina, iako je obuhvaćala mnogo veći prostor nego sam grad, 1912. godine imala je 27.492 stanovnika, a sam Split razdijeljen na 10 okružja, 21.434 stanovnika. Prvi svjetski rat prekinuo je razvitak Splita i razvoj većine djelatnosti na svim područjima, od urbanističkog razvoja, industrijalizacije, razvoja prometa, obrta i trgovine, a uslijedilo je i propadanje poljoprivrede zbog mobilizacije, oskudice, rata i iseljavanja stanovništva.⁵ Vezano za prehranu pučanstva, a da bi se zadovoljile minimalne životne potrebe stanovnika grada, uvedena je gradska aprovizacija, obavljeno je racioniranje namirnica i drugih potrepština, određivane su maksimalne cijene pojedinih proizvoda (mesa, ribe, mlijeka, sira, vrhnja, maslaca, masti...). Za njihovo kršenje bile su predviđene novčane i zatvorske kazne. S obzirom na zlorabe u opskrbi živežnim namirnicama i pojavu ilegalnog tržišta, uvedene su iskaznice za najvažnije potrepštine, a građane se ratnih godina stalno pozivalo na štednju. Opskrba domaćeg stanovništva, vojnika, ranjenika i izbjeglica, prouzrokovala je nestašicu i poskupljenje prehrambenih namirnica i ostalih životnih potrepština koje se iz godine u godinu povećavalo.⁶ Uz redovne vijesti i pisma vojnika s bojišnice počele su stizati i loše vijesti te su ranjavanja i smrt vojnika postale svakodnevica SPLICANA. Vladalo je općenito mišljenje da će rat brzo završiti što su podržavali vojni krugovi, a s namjerom da se stanovništvo lakše privoli na odlazak na frontu.⁷

GODINA 1914.

U kolovozu 1914. osnovana je Narodna straža za što je dr. Frane Madirazza pozvao bivše žandare, financijere, a prijavili su se i drugi bivši časnici i to svatko dragovoljno.⁸

Madirazza je par dana poslije izrazio kardinalu Meryju de Valu duboku sućut općine Split zbog smrti pape Pija X.⁹ Na svima crkvama, uredima, društvima izvedene su zastave na pola stijega za pokojnim papom Pijom X.¹⁰ Općina je izvjesila na pola stijega državnu, hrvatsku, a u sredini papinsku zastavu. Priopćio je građanstvu da će se svečane zadušnice odslužiti u stolnoj crkvi, a naredio je i obustavu svakog prometa za vrijeme trajanja zadušnica.¹¹ Svečanu je misu odslužio biskup, a otpjevao hrvatski pjevački zbor „Lisinski“ pod vodstvom g. Tianicha. Zadušnicama su prisustvovala sve vojničke i civilne oblasti, zastupstva, društva i korporacije.¹²

Naše jedinstvo piše o velikim dugovima Općine koje je zatekao: „Po onome što čujemo dugovi općine daleko su veći nego smo mogli i misliti. U općini sa blizu milijunom u predračunu g. upravitelj nije našao ni 500 K općinske gotovine. Trošilo se je, kao što je poznato, trošilo se je bez promišljanja... Bilo bi dobro, mislimo, kada bi g. dr. Madirazza, u kojega sve građanstvo ima neograničeno povjerenje, objavio javno cijelo stanje općine, da se vidi na čemu smo i da se složno učini što se može, a da općina bude snabdjevana za sve potrebe, i za sirotinju, i za ranjenike i u slučaju bolesti, trebalo bi to, a da mu i sve građanstvo dade ovlaštenje, da briše sve što je općina bila odredila za teatar i za bilo koje zabave, i da briše sve, sve... što je god u predračunu za stvari sporedne i nepotrebne.“¹³

U rujnu se u Općini, pri sastavljanju odbora za pripomoć obiteljima mobiliziranih, razvila rasprava hoće li se Proglas iznijeti javnosti na oba jezika, hrvatskom i talijanskom, i hoće li sve u odboru službeno djelovati na oba jezika kako je tražio dr. Salvi ili samo na hrvatskom kako je tražio dr. Dešković.¹⁴ Raspravu je okončao upravitelj Općine dr. Madirazza izjavom: „da je ovdje jedino on kao osoba, drugo kao upravitelj općine, a da je kao upravitelj općine primio ovu kao hrvatsku općinu; po tome smatra svojom dužnošću, po savijesti, da čuva nedirnut hrvatski karakter općine, te da će jezik odbora biti samo hrvatski“. Svi Hrvati odobravaju i hvale dr. Madirazzu što je naglasio da će uzdržavati hrvatsko obilježje splitske općine, a i mnogi umjereniji Talijani smatraju to skroz opravdano.¹⁵

Osnovao se i odbor za sakupljanje milodara obiteljima vojnika. Za predsjednika odbora imenovan je dr. Frane Madirazza, a članovi su: dr. Petar Deš-

ković, prof. Dušan Mangjer, kan. Vjekoslav Matošić, Dujam Mikačić, inž. Krunoslav Musanić, Antonio Roich, dr. Ercolano Salvi. Odbor je odmah započeo svoju djelatnost. Sakupljeni doprinosi slali su se blagajniku odbora g. Dujmu Mikačiću, općinskom tajniku u Splitu.¹⁶

U rujnu je u grad prispjelo nekoliko ranjenika. Dočekali su ih na parobrodu časnici te g. Madirazza sa svojom pratnjom. Svi su se rukovali s ranjenicima. Madirazza im je ponudio da će ih na općinske troškove njegovati, ali su oni sa zahvalnošću to otklonili, jer su se već prije obratili gostioni Jozević za stan i hranu. Časnici su im stavili na raspolaganje pet automobila i duhan.¹⁷

Na 28. rujna 1914. općinski je upravitelj dr. Frane Madirazza uputio poziv za austrijski Crveni križ. Njegovu pozivu oduševljeno su se odazvale gospođice: Andruja Mičinka, Gjadro Ada, Monti Marija, Novak Marija, Paparella Cicilija. Gospođe: Duplančić supruga Josipa, Illich Olga, Karaman Erminija, Mazzi Ivanica. Ističe se da među stalnim članovima ima i osoba s uplatama većim od 4 krune godišnje, kao što su g. Duplančić Marija i Josip sa 28 kruna i Tomić Ante sa 10 kruna te Jakšić Lovro sa 5 kruna godišnje.¹⁸

U listopadu je osjetio potrebu da potpuno uredi policiju, čije je stanje to zahtijevalo. Općina je zamolila upravu državne policije da joj u tome bude pri ruci, na što se ona odazvala te je poslala zapovjednika zadarske državne policije s još dvojicom pomoćnika. Sve je uređeno u javnom općem interesu, a očuvalo se i pravo općinske autonomije. U gradu je vijest o uređenju općinske policije povoljno odjeknula.¹⁹

Dr. Madirazza pregledao je Veliki varoš, s osobitim obzirom na javno zdravlje.²⁰ Odredio je mnogima da uredi i očiste pridvorja, kokošinjce, svinjce, odstrane smeće i gnoj. Dao im je duži rok da to izvrše pod prijetnjom kazne. Par dana poslije pregledao je i Lučac.²¹ Dr. Modrić, carsko kraljevski povjerenik i kap. Gjemalik, zapovjednik općinskog redarstva, pregledali su stari grad. Svima u čijem su stanu našli da treba nešto urediti u interesu javnoga zdravlja, dan je rok od 8 dana, pod prijetnjom globe.

Između djece pučkih škola počelo je sakupljanje novaca za Crveni križ. Učenici muške pučke škole na Prokurativama izabrali su čak i delegaciju. Delegacija od dvoje učenika zaputila se kod dr. Madirazze i uručila mu 19 K što su ih sakupili za Crveni križ. Dr. Madirazza bio je ugodno iznenađen i dirnut prizorom te ih je očinski najljubaznije primio, pohvalio i zahvalio im.²²

Na 11. studenoga 1914. dr. Madirazza pobrinuo se za to da općine iz okružja i iz Zagore nikoga ne ometaju da dođe u Split s jajima na prodaju.²³

(U Drnišu se jaje plaća 4 do 5 para, a u Splitu 12 do 14 para).

Općinski upravitelj dr. Madirazza započeo je i s mjerama štednje.²⁴ Uštedeno je 40.000 kruna, a u 10 godina to je 400.000. *Naše jedinstvo* ga hvali i naglašava da tko zna koliko će Split poslije rata imati bolesnih, osoba s invaliditetom i ekonomsko uništenih obitelji. Sugerira da prva briga općine mora biti briga za sve njih, a osobito za djecu poginulih.²⁵

Na godinu je dana iznajmio Novi pazar na Manušu i vrtal na Lovretu najboljem nudiocu.²⁶ Dana 19. studenoga 1914. sav je grad osvanuo okićen zastavama na poziv dr. Madirazze. Time je grad posvjedočio veselje nad uspjehom austro-ugarske vojske u Srbiji.²⁷ Oglobio je i neke ribare jer su pojedincima prodavali oveće zalihe, na štetu širega građanstva koje tako nije moglo kupiti ribu, a za koje su bile prilagođene pristojne cijene.²⁸ U prosincu je odlučio da se iz grada uklone smetlari i smetlišta, za što je nađen zgodan položaj izvan grada.²⁹

Vijest o zauzeću Beograda od 3. prosinca 1914. raširila se po cijelom Splitu. Grad je osvanuo okićen, a općinski je upravitelj dr. Madirazza građanstvu tu vijest objavio naročitim oglasom i pozvao ga da sudjeluje u velikom uspjehu i da podijeli radost s hrabrom vojskom tim više što je general Liburnije Frank, zborni zapovjednik, koji je na čelu V. vojske zauzeo Beograd, građanin Splita. U ime općine i grada poslao mu je brzojavnu čestitku.³⁰ General je brzojavno i odgovorio Madirazzi: „Moj rodni grad Split izvanredno obradovao je mene i moje hrabre čete sa srdačnim čestitkama prigodom sretnog zaposjednuća Beograda. Neka primi Vaše Presvjetlo Gospostvo kao i cjelokupno stanovništvo grada Splita, čiji napredak i razvitak uvijek pratim sa osobitim zauzimanjem, izraz moje najdublje zahvalnosti, i vjerne pozdrave.“³¹

Na temelju priopćenja kotarskog poglavarstva u Splitu prenio je dr. Madirazza na javno znanje i preporučio udovicama poginulih vojnika da zbog pomanjkanja muške radne snage ne prodaju posjede nego da i dalje vode svoja gospodarstva. Naglašava da će se pojaviti osobe koje će iskoristiti situaciju i posjede kupovati po nižim cijenama, a poslije rata parcelirati i preprodavati. Domoljubna je i humanitarna dužnost u ovim prilikama spriječiti da mnoga seljačka dobra budu na ovaj način uništena te preporuča da ne prodaju svoj posjed, a ako ga baš moraju prodati, da se prije toga savjetuju s vladinim organizacijama: Ministarstvom gospodarstva, Poljodjelskim vijećem u Zadru i Zadružnim savjetom u Splitu.³²

GODINA 1915.

Dr. Madirazza prenio je na javno znanje objavu kotarskog poglavarstva u Splitu u svezi s popisivanjem i klasifikacijom konja, da se uslijed brzojavnog naloga vojnog zapovjedništva u Mostaru, osim konja i mazgi, moraju popisati i magarci, te da se i nad njima napravi klasifikacija.³³

Slika 1. Velika realka na Lučcu oko 1911. (Muzej grada Splita)

U siječnju 1915., poslije duge bolesti umrla je stara ugledna gospođa, rođena contessa Begna del Castello di Benković, majka općinskog upravitelja dr. Frane Madirazze.³⁴ Iako je vrijeme bilo ružno, pogreb je ipak bio veličanstven.³⁵ Pristustvovalo je mnoštvo ljudi, bez obzira na stranku i stalež, otmjena gospoda, građani i pučani. Dr. Madirazza, iako shrvan za dragom majkom, ipak je bio dosta sabran, a našao je veliku utjehu u općoj sućuti građanstva. Umjesto vijenaca, općinski činovnici donirali su novac splitskim siromasima, a doniralo se i odboru za ranjenike.³⁶

Na vojno zapovjedništvo u Mostaru stiglo je mnoštvo molbi kojima rodbina pozvanih vojnika traži da se oslobode od vojne službe, da im se dodijeli dopust, premještaj, da se ostave u civilnom sektoru ili da budu ponovno liječnički pregledani. Uslijed dopisa iz zapovjedništva Madirazza stavlja na javno znanje da

ovakve molbe ne mogu biti uvažene jer se u prvom redu moraju uvažiti državni interesi. Upozorava osobito seljake da ne troše uzalud vrijeme na slične molbe.³⁷

Usljed dopisa kotarskog poglavarstva u Splitu, Madirazza stavlja na javno znanje u pogledu javne i privatne rasvjete one mjere koje su početkom rata bile poduzete u svim gradovima uzduž cijele obale (Zadru, Šibeniku, Makarskoj, Dubrovniku). Naređuje se da svi prozori kuća, dućana, kafića, zgrada, koje se vide s mora, drže zatvoreni ili zamračeni da se svjetlo ne vidi s mora. Tko se bude oglušio, bit će od političkih vlasti kažnjen globom od 200 kruna ili zatvorom do 14 dana.³⁸

Dr. Madirazza okupio je upravitelje gradskih pučkih škola, te župnike, da sastave odbor po ministarskoj uputi za prikupljanje svih kovina osim željeza.³⁹ Sakupljajući kovine, potpomažu se invalidi i vojnici na ratištu.⁴⁰ U cijeloj se splitskoj općini sakupljalo pri čemu se izdvajaju upravitelji škola, učitelji i školska djeca. Sakupljeno je preko 3000 kilograma raznih kovina.⁴¹ Treba istaknuti da se radi o privatnim donacijama, a da nema većih poklona parobrodarskih društava, tvornica i dr.⁴²

Blagdan sv. Dujma ograničen je bio na samu crkvenu svečanost. Procesija je bila impozantna. Sudjelovao je sav kler, škole, vatrogasci, glazba, općinski upravitelj dr. Madirazza, savjetnik poglavar Szilva te mnoštvo svijeta. Tombola je odgođena za nedjelju jer je prekasno došla dozvola za prodaju kartela, a malo se rasprodalo.⁴³

Dr. Madirazza obratio se građanima lijepim domoljubnim proglašenjem. Govorio je o pobjedama njihove vojske, značaju tih pobjeda, o pismu Franje Josipa I. nadvojvodi Fridrihu, diveći se takvom junaštvu i uspjesima pozvao sve građanstvo da okite kuće, dućane i radnje u znak oduševljenja za pobjedu. Cijeli grad se odazvao i okitio hrvatskim i državnim zastavama.⁴⁴

Madirazza je na temelju carske naredbe upozorio sve trgovce i posjednike žita da je strogo zabranjena kupnja ili prodaja u području općine, jer je sav domaći prihod žitarica zaplijenjen u korist države.⁴⁵

Povodom zauzeća Varšave, izdao je proglas građanstvu neka u znak veselja nad pobjedom okiti svoje stanove zastavama u narodnim bojama na tri dana.⁴⁶

Na ribarnici je dva-tri puta naredio uništenje ribe koja nije bila svježa.⁴⁷

Zbog neurednog i nemoralnog ponašanja jednog dijela kupača na Poljudu i Špinutu, a u svrhu da se tome stane na kraj, opominje kupače da se ponašaju uredno i pristojno jer će u protivnom biti zabranjeno kupanje na Poljudu i Špinutu.⁴⁸

Madirazza je upozorio oglasom da je svim lovcima bez iznimke zabranjen lov divljači i ptica, a prekršitelji će se predati političkoj vlasti.⁴⁹

U ime splitske općine, Madirazza je brzojavio dalmatinskom namjesniku da iskaže odanost i vjernost caru i kralju Franji Josipu, a s ogorčenjem prosvjeduje protiv radnji nekih Dalmatinaca u inozemstvu, koji bi Dalmaciju odvojili od Carstva.⁵⁰

Smetlište koje se nalazilo u središtu grada premjestio je u privremenu prostoriju iza Rabiševih mirina izvan grada, gdje će se i nositi smeće, a odatle na Pojšan. Dotadašnje smetlište u gradu bit će zatvoreno.⁵¹

Dana 29. listopada 1915. ministar dr. Korber posjetio je Split. Na obali su ga dočekali namjesnik grof Atems, kontraadmiral Zaccaria, dužnosnici svih državnih vlasti predvođeni pl. Szilvasom, biskup dr. Gjivoje i mons. Bulić, općinski upravitelj dr. Madirazza, predsjednik suda dvorski savjetnik Silobrčić, časnički zbor i dr. Visokome gostu predstavio je činovništvo g. namjesnik, a časnike g. kontraadmiral Zaccaria. Dr. Madirazza pozdravio ga je hrvatskom dobrodošlicom u ime općine i grada Splita, na čemu mu je ljubazno zahvalio.⁵²

Na 2. prosinca 1915. dr. Madirazza izdao je domoljubni proglas povodom proslave 67. obljetnice stupanja na prijestolje Franje Josipa I.: „Gragjani! Dok naša braća i sinovi na poljanama slave junačkom krvlju zasvjedočuju osjećaje sviju nas za Kralja i za DOM, mi ćemo kod kuće ponosno pogledati na vrhunac s kojega, kao nikada do sada, uz ovu znamenitu obljetnicu sja ugled naše države i Prijestolja, svjestni da svaki od nas ima udjela u žrtvama i odgovornosti da nas obraduju ljepši dani. Za to dajmo znaka našem patriotskomu raspoloženju vanjskim iskazima, okitimmo sjutra stanove, poslovnice, radionice, brodove, a nada sve složimo se u molitvi da nam Višnji poživi: Njegovo Veličanstvo našega Premilostivoga Cesara i Kralja FRANJU JOSIPA I. Živio! Živio! Živio!“⁵³

GODINA 1916.

Na 13. siječnja 1916. izdao je i proglas povodom zauzeća Lovćena: „Gragjani! Prebrdivši otpor neprijatelja i silne poteškoće krševitog predjela, bio je nakon trodnevne borbe zauzet Lovćen od naših hrabrih četa. Zauzeće Lovćena ne samo što je od velike strategijske važnosti, nego prestavlja i moralno-političko značenje. U znak radosti na ovaj velebni uspjeh pozivljem gragjanstvo, da za tri dana okiti svoje stanove i radione sagovima i barjacima“.⁵⁴ Za osvojenje Lovćena Split je dao oduška veselju te je grad osvanuo okićen državnim i narodnim zastavama.⁵⁵

Prema pozivu Zemaljskog odbora, sastali su se načelnici kotara, njih 12, na dogovor u općinskom uredu glede izbora izaslanika za deputaciju koja se trebala pokloniti Franji Josipu I. da mu izrazi vjernost i odanost zauvijek vjerne Dal-

macije, proslavljene junaštvom svoje djece. Došli su svi načelnici, osim dvojice spriječenih (Krajine i Kaštel Novoga). Po naročitoj želji načelnika prisustvovao je sastanku i g. Lana c. kr. poglavar. Jednoglasno je odlučeno, prema uputama Zemaljskog odbora, da kotar odabere u deputaciju g. Madirazzu, načelnika Trogira, Šimunića, načelnika Poljičke općine i Gjogaša, načelnika Muća. Svi su pak jednoglasno htjeli svakako izabrati u deputaciju i g. dr. Franu Madirazzu, a na prijedlog g. dr. Sokola, načelnika K. Sućurca, odlučili su jednoglasno da se ovo istakne kao naročita želja sviju. Dr. Madirazza je toplo zahvalio, izjavom da će se rado odazvati bude li u deputaciji još koji općinski upravitelj.⁵⁶

Na 29. veljače 1916. izdao je dr. Madirazza proglas u kojem naglašava da je poslije Srbije i Crne Gore svladana i Albanija te očišćena od svih neprijatelja po snažnim i brzim udarcima austrougarske vojske. Ističe se da narod osvojenih krajeva, ne samo da rado prima nego se i zanosno priključuje novoj vojsci. U oglasu se navodi da je, padom Lovćena i zauzećem Albanije, Austro-Ugarska Monarhija neosporiva gospodarica Jadrana, te da se austrougarske zastave ponosno viju na kopnu i na moru. Poziva građane Splita da slave velike uspjehe te da u tim povijesnim trenucima u znak veselja i radosti okite barjacima kuće, radione i dućane.⁵⁷ Na vesele glasove o padu Drača, i njegovom junačkom osvajanju, grad se okitio carskim, državnim i hrvatskim zastavama.⁵⁸

Dr. Madirazza je u ožujku doznao o dolasku i prolasku ranjenika kroz grad. Pobrинуo se da im nabavi i počasti ih zalihama cigareta, jer ih nije bilo u prodaji te je osobno pohitao u kočiji da ih pozdravi, ali ranjenici su već prije otputovali.⁵⁹

U istom mjesecu izdao je i proglas u kojem poziva sve trgovce kože da ponesu sa sobom na uvid c. kr. kotarskom poglavarstvu u Splitu (soba br. 37, II. kat) redovito ispunjene prijavnice o stanju svojih zaliha koža, jer će se u protivnom slučaju protiv istih postupati: globa do 5000 kruna ili zatvor do 6 mjeseci, ako ta djela ne spadaju pod koju strožu kaznenu odredbu.⁶⁰

Za IV. ratni zajam bila je održana skupština u foyeru kazališta. Odazvalo se oko stotinu ljudi. Skupštinu je otvorio lijepim, jezgrovitim i domoljubnim govorom dr. Madirazza, te apelirao na sve prisutne da se i u ovome Split rodoljubno iskaže. Zatim se vlč. kanonik Matošić s nekoliko toplih, domoljubnih riječi obratio prisutnima. Za predsjednika skupštine izabran je g. Karlo Dvornik, pa se prešlo na izbor društva za ratni zajam. Izabrani su za predsjednika g. Barnaba Tocigl, članovima g. kan. Matošić i Karlo Dvornik, a zamjenikom Ante Jurjević. Odlučeno je da se društvo prozove imenom sv. Duje.⁶¹

Naše jedinstvo donosi vijest o pojavi tifusa u Stobreču. Navodi da je od ove bolesti umrlo troje ljudi, i to File Knezović, Jele Pavelin i Fabijan Blažević. Oporavili su se Ane Knezović, Jele Blažević i Filip Cokarić, a bolesni su Marin Cokarić, Milka Perasović, Luce i Ivka Stipinović, dok su u općinskoj osamici dvojica. Dr. Madirazza odmah je odredio sve mjere, te učinio sve moguće da se bolest iskorijeni. U obilju daje dezinfekcijska sredstva, čisti, određuje straže, brine se za bolesne. Svu energiju i trud ulažu i općinski liječnici dr. Tommaseo i dr. Malvić. Vojna vlast također je zaslužna za čistoću u selu. Ipak, bolest se nije iskorijenila zbog toga što neki u selu nisu marili za čistoću i primijetilo se da su baš neki od oboljelih bili strašno prljavi i da ih je trebalo i više puta stavljati u vruće kupelji i prati. Vlast je zabranila iz sela izvoz mlijeka za prodaju u gradu.⁶² Uzrok je tifusa u Stobreču nečistoća koja je vladala u selu i u obiteljima. *Naše jedinstvo* javlja da je Stobreč pročišćen, ali bi trebali osigurati da i poslije ostane čist, što će ovisiti o seljanima.⁶³

Dana 18. lipnja 1916. g. dr. Madirazza je dao na znanje zabranu kupanja jer je zapaženo da se u opsegu gradske luke često mladež kupa bez pristojnog odijela i na mjestima gdje općinstvo prolazi, kao na primjer blizu obala i pristaništa u luci, što se, s obzirom na javnu ćudorednost, ne može nikako trpjeti. S namjerom da se tome stane na kraj zabranio je kupanje u istočnom dijelu splitske luke od svjetionika na lukobranu do Mletačkog pristaništa te u staroj luci. Općinstvu je pak dozvoljeno kupati se u javnom kupalištu, duž žala od rta Sustjepana do tvornice cementa na zapadnoj obali, naravno, uz pristojnu kupališnu odjeću.⁶⁴

U srpnju 1916. g. sazvaio je sastanak gdje je proširio i preustrojio mjesni odbor za rasprodaju srećaka i sakupljanje darova za dalmatinsku efektanu lutriju. Uz predsjednicu gospođu Lana bio je imenovan potpredsjednikom prof. Lozovina, tajnikom Vj. Radica, blagajnicom gospođa Mila Buj, a poslovođom Vladimir Mičin. Odlučeno je da se sastavi odbor gospođa i gospođica koji će sakupljati darove i prodavati srećke. Preporuča se građanstvu da i u ovoj prigodi, kao uvijek, posvjedoči svoje domoljubne osjećaje, to više što se ova akcija odnosi isključivo na korist udovica i siročadi poginulih dalmatinskih vojnika.⁶⁵

Na 18. srpnja 1916. izdao je proglaš povodom 50. obljetnice Viške bitke: „Gragjani! Na 20 ovoga mjeseca navršuje se pedeset godina, otkada je naša slavna c. i k. mornarica pod Visom sjajno pobijedila brodovlje i pokopala nade obnovljene kraljevine Italije za našim obalama Jadrana. Od onda je viška pobjeda postala znamenom najuzvišenijih patriotskih osjećaja čitavoga našega naroda i domovinske ljubavi koja zazire od pohlepe prekomorskih susjeda uz nepokolebi-

vu i svegjer iskazanu privrženost svijetlom Habzburškom Domu i Austro-Ugarskoj Monarhiji. I sada, u ovome svjetskom ratu, naša braća i sinovi stoje među prvima na braniku, gdje ih god dužnost i zakletva zovu za Cara i za Dom, te se udvojenim oduševljenjem i junaštvom natječu da na kopnu i na moru odbiju svako tugijsko čeznuće. Ispunjeni vjerom u pobjedu naše pravedne stvari mi ćemo pedesetu obljetnicu Viške bitke kao znameniti narodni blagdan proslaviti i vanjskim iskazom našega nutrnjeg raspoloženja, te ćemo okriti naše stanove i poslovnice barjacima i sagovima. A kao što su naši oci godine 1866., tako ćemo se i mi sada ponosom sjetiti naše nesavladive c. i k. ratne mornarice tvrdom vjerom u konačni, pobjedonosni i svestrani uspjeh. Pod okriljem najboljeg Vladara Njegovog Apostolskog veličanstva viteškog Cesara i Kralja Franje Josipa I. vijerni naš narod prati velebne bojne dogogjaje velikim pouzdanjem, te ponosno ističe neprekidni, vazdašnji spoj naših krajeva i našega mora sa slavnom Habzburškom Monarhijom, u nepokolebivoj vjeri i ljubavi prema Uzvišenom Prijestolju“.⁶⁶

Prigodom 50. obljetnice Viške bitke dr. Madirazza je poslao kabinetskoj kancelariji Franje Josipa I. brzojav: „Slaveći pedesetu obljetnicu Viške pobjede, koja se je od prvoga dana srasla s našim narodnim ponosom, općina grada Splita stupa pred Previšnje Prijestolje izrazom nepokolebive podaničke privrženosti i tvrdom vjerom u trajni nastavak Viškog dobića u sadašnjem svjetskom ratu, na osiguranje naših najmilijih aspiracija naše najbolje budućnosti u krilu moćne Austro-Ugarske Monarhije“.⁶⁷

Na temelju dopisa c. k. kotarskog poglavarstva, objavio je da su svi posjednici kovina dužni sve predati prijavnome povjerenstvu u lokalima bivšega skladišta kod Perivoja i to 27., 28., i 29. srpnja, a svakoga dana od 9 sati. Vlasnici će primiti priznanicu, a poslije će im biti plaćeno prema određenoj cijeni.⁶⁸

Zabranio je piljaricama zakupljivanje robe prije 10 sati ujutro, jer se ispostavilo da su mnoge rano kupovale povrće, zelje i voće i izvezili ga izvan Splita, čime su prouzročili dizanje cijena.⁶⁹

C. k. lučko-zdravstveno poglavarstvo u Splitu javlja da je zapovjednik državnog parobroda „Tajer“, ploveći pravcem prema Splitu, 3 milje južno od Stobreča, opazio morskog psa, duga 4-5 metara. Dr. Madirazza je obavijestio o tome općinstvo i upozorio da se pri kupanju ne udaljuje previše od kraja, jer bi inače lako moglo pasti žrtvom morske nemani.⁷⁰

Za siromašnije građanstvo organizirao je u općini sastanak. Odazvalo se dosta gospode, zastupnika novčanih zavoda, raznih ustanova i zaklada. Raspravlja-

lo se o pučkim kuhinjama za siromašnije građane da dobije jela što jeftinije.⁷¹ Nabavio je i 5000 kilograma jeftine tjestenine koja će se uz cijenu od 3 krune prodavati potrebnijem građanstvu, za što treba da svaki dobije od svoga župnika potvrdu. Količina za prodaju pojedinoj osobi određena je prema broju kupaca.⁷²

Na 2. listopada 1916. izdao je proglas, istaknuvši važnost imendana Franje Josipa I. i pozvao građane da taj svečani dan što dostojnije proslave, najbolje doprinosom sredstava u fond siročadi i udovica poginulih te bolesnih vojnika.⁷³

Na dan 23. studenoga 1916. dr. Madirazza objelodanio je povodom smrti Franje Josipa I.: „Gragjani! Stigao je iz prijestolnoga Beča najtužniji glas, da je Njegovo Veličanstvo, naš Premilostivi Cesar i Kralj Franjo Josip I. sinoć preminuo. Saberimo se u molitvi i zavijmo u crninu, dajuć izraza svojoj neizmjernej boli, koja izvire iz najdubljih osjećaja naše podaničke privrženosti, naše prirođene vijernosti Previšnjemu Prijestolju. Da je sveta uspomena i vječni pokoj Najboljemu Vladaru!⁷⁴

GODINA 1917.

U veljači 1917. godine dr. Madirazza je u pratnji namjesnika Dalmacije grofa Attemsa pohodio u obrtničkoj školi tečajeve koje posjećuju osobe s invaliditetom: analfabeti, trgovački, daktilografije, postolarski, drvodjeljski, krojački. Posjetili su sve razrede, a Attems je bio vidno zadovoljan. Hrabrio je i pohvalio osobe s invaliditetom, a na odlasku je g. Tončiću i nastavničkome osoblju izrazio svoje veliko zadovoljstvo.⁷⁵

Madirazza je u ožujku izdao oglas u kojem stoji da će se dio brašna za pecivo, pozajmljeno kod Zadružnog saveza, sa zalihom postojećeg upotrijebiti za mješavinu i prodavati na veliko i malo po određenim cijenama. Dijeljenje iskaznica za kruh, šećer i mast odvijat će se u kazalištu.⁷⁶

U sporazumu s mjesnim Povjerenstvom za ribarstvo, Madirazza je prinio na javno znanje odredbe glede prodaje ribe što su je ulovili vojnici i militarizirani ribari. Riba koju su ulovili prodavala se u općinskoj ribarnici u Splitu, pod nadzorom općinskih i njima pomoćnih javnih organa. Svatko je mogao kupiti koju vrstu ribe hoće, ali za svako kućanstvo samo jednu vrstu. Za pristup u ribarnicu upotrebljen je samo jedan ulaz i na njemu je postavljena tablica obavijesti o tome koja skupina građana ima pravo kupiti ribu i u kojoj težini. Drugim osobama nije bilo dopušteno ući u ribarnicu.⁷⁷

U listopadu 1917., Madirazza je reaktiviran u državnu službu te poslan za upravitelja Kotarskog poglavarstva u Kninu. Do postavljanja novog upravitelja,

na molbu namjesnika, privremeno je dužnost preuzeo dr. Vicko Niseteo. Kao kandidat za to mjesto bio je dvorski savjetnik Mate Škarić, ali on to nije prihvatio. Konačno je u studenome imenovan Teodor Sporn, tajnik Namjesništva i dotadašnji poglavar u Benkovcu. Nakon što je 25. studenoga 1917. predao ured, Madirazza se odmah preselio u Knin i ondje preuzeo upravu poglavarstva. Sporn je stigao u Split 21. prosinca i sutradan stupio na novu dužnost.⁷⁸

Slika 2. Lučac oko 1920. (Muzej grada Splita)

Madirazza se, osim svojim redovnim poslovima, bavio i povijesnim istraživanjima. O tome je u vremenu 1894. – 1908. godine napisao niz feljtona u zadarskom listu *Smotra dalmatinska*. Najvažnije mu je opsežno djelo „Povijest i uređenje dalmatinskih komuna“ („Storia e costituzione dei comuni Dalmati“), tiskano u Splitu 1911. Knjiga sadrži brojne povijesne, zemljopisne i pravne podatke o Dalmaciji. Njen prvi dio su kompilacije, a drugi originalni radovi autora. Građu je crpio iz postojeće literature, suvremene periodike i službenih statistika. Umro je u Veneciji 28. prosinca 1929.⁷⁹

ZAKLJUČAK

Iako je Split bio udaljen od neposrednih ratnih operacija, ipak se opće previranje u Europi bitno odrazilo na ustaljeni život stanovnika. Iznenada se sve

promijenilo, uz ograničenja, nova pravila, odricanja i patnje. Kako je vrijeme odmicalo, život običnih ljudi se pogoršavao. Mladići su odlazili na ratišta i stradavali u sukobima. Nedostajalo je radno sposobnih muškaraca za obradivanje polja. Uza svu strogost izvanrednoga stanja, pokrajinske vlasti nastojale su u granicama mogućnosti pomoći. U teškim godinama gladi i stradanja, nastojanja dr. Frane Madirazze bila su, uza sve prepreke, važna i uspješna.

Slika 3. Djelo Povijest i uredenje dalmatinskih komuna (Storia e costituzione dei comuni Dalmati) hrvatskog političara i povjesničara Frane Madirazze pisano na talijanskom jeziku. Sadrži rezultate autorova proučavanja dalmatinskih komuna u srednjem vijeku

BILJEŠKE

- 1 Stanko Piplović: *Dr. Frane Madirazza*. Vartal, Trogir 1999./2000. br. 1-2, 171; Stanko Piplović: *Izgradnja Splita u 19. st.* Split 2015., 30.
- 2 Stanko Piplović: *Dr. Frane Madirazza*. Vartal, Trogir 1999./2000. br. 1-2, 172; Stanko Piplović: *Izgradnja Splita u 19. st.* Split 2015., 30.
- 3 Stanko Piplović: *Dr. Frane Madirazza*. Vartal, Trogir 1999./2000. br. 1-2, 173; *Gradske vijesti*. Dan, Split 17. VIII. 1914., 2; Stanko Piplović: *Izgradnja Splita u 19. st.* Split 2015., 30, 35.
- 4 Elvira Šarić Kostić: *Split i Prvi svjetski rat*. Izložba iz fundusa Muzeja grada Splita, Split 2015, 3.
- 5 Elvira Šarić Kostić: *Split i Prvi svjetski rat*. Izložba iz fundusa Muzeja grada Splita, Split 2015, 6.
- 6 Elvira Šarić Kostić: *Split i Prvi svjetski rat*. Izložba iz fundusa Muzeja grada Splita, Split 2015, 10.
- 7 Elvira Šarić Kostić: *Split i Prvi svjetski rat*. Izložba iz fundusa Muzeja grada Splita, Split 2015, 12.
- 8 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split 17. VIII. 1914., 1.
- 9 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split 21. VIII. 1914., 2.
- 10 *Žalovanje*. Naše jedinstvo, Split 24. VIII. 1914., 2.
- 11 *Naredba*. Dan, Split 27. VIII. 1914., 2.
- 12 *Spljet*. Dan, Split 31. VIII. 1914., 2.
- 13 *Naša općina*. Naše jedinstvo, Split 25. VIII. 1914., 2.
- 14 *Karakter općine*. Naše jedinstvo, Split 1. IX. 1914., 1.
- 15 *Spljet*. Dan, Split 2. IX. 1914., 2.
- 16 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split 5. IX. 1914., 2.
- 17 *Spljet*. Dan, Split 9. IX. 1914., 2.
- 18 *Za austrijski crveni križ*. Naše jedinstvo, Split 28. IX. 1914., 2; *Spljet*. Dan, Split 28. IX. 1914., 2.
- 19 *Općinska policija*. Naše jedinstvo, Split 1. X. 1914., 2.
- 20 *Pregledavanje V. Varoši*. Naše jedinstvo, Split 7. X. 1914., 2.
- 21 *Za javno zdravlje*. Naše jedinstvo, Split, 10. X. 1914., 2.
- 22 „*Oni koji dolaze*“. Naše jedinstvo, Split, 10. X. 1914., 2.
- 23 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 11. XI. 1914., 2.
- 24 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 14. XI. 1914., 2., *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 18. XI. 1914., 2.
- 25 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 14. XI. 1914., 2, *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 18. XI. 1914., 2.
- 26 „*Novi Pazar*“. Naše jedinstvo, Split, 16. XI. 1914., 2.; *Iz Općine*. Dan, Split, 17. XI. 1914., 2.
- 27 *Okićen grad*. Dan, Split, 19. XI. 1914., 2.
- 28 *Iz ribarnice*. Naše jedinstvo, Split, 23. XI. 1914., 2.

- 29 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 1. XII. 1914., 2.
- 30 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 3. XII. 1914., 2.; *Pad Beograda*. Dan, Split, 3. XII. 1914., 2.
- 31 *Odgovor generala Franka*. Naše jedinstvo, Split, 7. XII. 1914., 2.; *Frank Splitu*. Dan, Split, 9. XII. 1914., 2.
- 32 *Za seljačka imanja*. Naše jedinstvo, Split, 18. XII. 1914., 2.
- 33 *Oglas*. Naše jedinstvo, Split, 21. I. 1915., 2.
- 34 *Jelena ud. Madirazza*, Naše jedinstvo, Split, 22. I. 1915., 2.; *Ud. Ane Madirazza*. Dan, Split, 22. I. 1915., 2.
- 35 *Jučerašnji pogreb*. Naše jedinstvo, Split, 23. I. 1915., 2.
- 36 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 28. I. 1915., 2.
- 37 *Na znanje*. Naše jedinstvo, Split, 5. II. 1915., 2.
- 38 *Naredba*. Naše jedinstvo, Split, 24. II. 1915., 2.
- 39 *S općine*. Dan, Split, 24. IV. 1915., 2.
- 40 *Patriotsko sabiranje kovina za rat*. Dan, Split, 8. V. 1915., 2.
- 41 *Patriotsko sabiranje kovina za rat*. Dan, Split, 12. V. 1915., 2.
- 42 *Patriotsko sabiranje kovina za rat*. Dan, Split, 18. V. 1915., 2.
- 43 *Blagdan sv. Dujma*. Naše jedinstvo, Split, 8. V. 1915., 2.
- 44 *Pobjede*. Naše jedinstvo, Split, 10. V. 1915., 2.; *Proslava pobjede*. Dan, Split, 10. V. 1915., 2.
- 45 *Glede žitija*. Dan, Split, 23. VII. 1915., 2.
- 46 *Kičenje grada*. Dan, Split, 7. VIII. 1915., 2.
- 47 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 16. VII. 1915., 2.
- 48 *Neurednosti pri kupanju na Poljudu i Špinutu*. Naše jedinstvo, Split, 21. VII. 1915., 2.
- 49 *Iz općine*. Dan, Split, 17. VIII. 1915., 2.
- 50 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 20. X. 1915., 2.
- 51 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 27. X. 1915., 2.
- 52 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 30. X. 1915., 2.
- 53 *Proglas*. Naše jedinstvo, Split, 2. XII. 1915., 2.
- 54 *Proglas*. Naše jedinstvo, Split, 13. I. 1916., 2.
- 55 *Za osvojenje Lovčena*. Naše jedinstvo, Split, 13. I. 1916., 2.
- 56 *Poklonstvena deputacija*. Naše jedinstvo, Split, 19. I. 1916., 2.
- 57 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 29. II. 1916., 2.
- 58 *Veselje*. Naše jedinstvo, Split, 29. II. 1916., 2.
- 59 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 4. III. 1916., 2.
- 60 *Oglas*. Naše jedinstvo, Split, 9. III. 1916., 2.
- 61 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 11. V. 1916., 2.
- 62 *Tif u Stobreču*. Naše jedinstvo, Split, 20. V. 1916., 2.
- 63 *O tifusu u Stobreču*. Naše jedinstvo, Split, 20. V. 1916., 3.
- 64 *Zabrana kupanja*. Naše jedinstvo, Split, 18. VI. 1916., 2.
- 65 *Odbor dalmatinske efektne lutrije*. Naše jedinstvo, Split, 11. VII. 1916., 2.
- 66 *50 godišnjica više bitke*. Naše jedinstvo, Split, 18. VII. 1916., 2.
- 67 *Prigodom 50 godišnjice više bitke*. Naše jedinstvo, Split, 20. VII. 1916., 2.

- 68 *Predavanje kovina*. Naše jedinstvo, Split, 27. VII. 1916., 2.
 69 *Zabrana*. Naše jedinstvo, Split, 4. VIII. 1916., 2.
 70 *Morski pas*. Naše jedinstvo, Split, 24. VIII. 1916., 2.
 71 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 25. VIII. 1916., 2.
 72 *Tjestenina i riža*. Naše jedinstvo, Split, 27. IX. 1916., 2.
 73 *Previšnji imendan*. Naše jedinstvo, Split, 4. 10. 1916., 2.
 74 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 23. XI. 1916., 2.
 75 *Gradski vjesnik*. Naše jedinstvo, Split, 15. II. 1917., 2.
 76 *Oglas*. Naše jedinstvo, Split, 22. III. 1917., 2.
 77 *Prodaja ribe u Splitu*. Naše jedinstvo, Split, 2. IV. 1917., 2.
 78 Stanko Piplović: *Dr. Frane Madirazza*. Vartal, Trogir 1999./2000. br. 1-2, 173.; *Novi općinski upravitelj*. Naše jedinstvo, Split, 31. X. 1917., 2; *Zamjenik opć. upravitelja*. Naše jedinstvo, Split, 31. X. 1917., 2; *Gosp. M. Škarić*. Naše jedinstvo, Split, 15. XI. 1917. 2; *Predaja opć. ureda*. Naše jedinstvo, Split, 26. XI. 1917., 1; *Za novog upravitelja općine*. Naše jedinstvo, Split, 26. XI. 1917., 2; *Gosp. Teodor Sporn*. Naše jedinstvo, Split, 22. XII. 1917., 2.
 79 Stanko Piplović: *Dr. Frane Madirazza*. Vartal, Trogir 1999./2000. br. 1-2, 173.

DR FRANE MADIRAZZA

Summary

Dr Frane Madirazza was a significant figure in Trogir at the turn of the 19th century. He was both a highly positioned civil servant and a prominent intellectual with a vivid interest in the history of his homeland. During his long and fruitful career, he worked in several Dalmatian towns as a highly positioned civil servant: in Knin, Šibenik and Split he was appointed head of the district. On 16th August 1914, that is immediately after the outbreak of the Great War, the City Council was dissolved. The dissolution order was issued by the Governor's office. After reaching agreement with the National Committee of the Kingdom of Dalmatia, the Authorities appointed Frane Madirazza as Municipal Administrator. The citizens approved of his appointment, since he was known as an expert in administration with a clear vision for the future of the city. He stated that his focus would be on public order and safety, public health and a regular food supply. The Municipality was in financial difficulties and he worked hard to lessen the negative effects. He managed to maintain the authority of the local council in relation to a large number of local issues. Madirazza was also a fervent advocate of the Croatian identity of the Municipality. He informed the public about military successes and encouraged the citizens to decorate the city with both the state and national flags. Madirazza's main preoccupation, however, in those years of deprivation was of a humanitarian character. To help war veterans through the rehabilitation process, he organized courses in Trade school. He granted financial aid to the families whose members were soldiers on the front lines and made the decisions about the distribution of the rationed food supplies to the citizens. He remained in office until October 1917, when he was reinstated in civil service as the head of the district in Knin. Madirazza left office in Split on 25 November 1917 and departed straightaway. He would be remembered as a man of integrity.